

LIVIJA KLĀNS-KOVALEVSKIS: “NETURĒJAU GALIMYBĒS IŠLAIKYTI LIETUVIŲ KALBOS”

2015 m. gegužės 1 d. Danijoje buvo atnaujintas lietuvių dipukų memorialinis ansamblis Thistede Šiaurės Jutlandijoje. [Apie šį įvykį papasakojo žurnalistė Rima Brazinskaitė](#), kuri taip pat užrašė ir Danijoje gyvenančios Livijos Klāns-Kovalevskis, kuri į Daniją pateko kartu su kitais mūsų dipukais, pasakojimą apie atvykimą ir įsikūrimą po Antrojo pasaulinio karo.

Per 2005-ųjų Sekmines Danijos lietuvių bendrija suorganizavo išvyką autobusu į Tistedą (Thisted), kurioje ir aš dalyvavau. Ta proga buvau paprašyta papasakoti apie pabėgėlių gyvenimą Drausbėko (Dragsbaek) stovykloje šalia Tistedo. Stovykloje buvo apgyvendinti įvairių tautybių Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai, bet daugumą sudarė lietuviai.

Livija Klāns-Kovalevskis ir Leonas Lukoševičius Thistede. 2015. Rimos Brazinskaitės nuotrauka.

Drausbėko stovykloje gyvenau nuo 1946 m. rugpjūčio iki 1950-ųjų. Mūsų pirmoji pabėgėlių stovykla buvo Soender Omme, po to Olborgas (Aalborg), Nymindegab ir galiausiai po Tistedo paskutinė stovykla buvo Prahos bulvaras (Prags Boulevard) Amager saloje (Kopenhagoje). Mano atsiminimai daugiausia remsis pasakojimu, kuriuo pasidalinau su lietuvių bendrija, supažindindama juos su savo kilme.

Aš vadinausi Livija Klāns-Kovalevskis, mano pavardė yra latviška, nes buvau ištekėjusi už Pavils Klāns-Kovalevskis. Klāns yra mano vyro rašytojo pseudonimas. Mano vyras taip pat buvo žurnalistas, rašęs daugiausia latviškiems laikraščiams, leidžiamiems Vakaruose: Vokietijoje ir JAV. Jis mirė 1979 metais. Mano mergautinė pavardė buvo Kaufmann. Iš tiesų vadinausi Kaufmanaitė, tokia, mat, yra netekėjusios merginos pavardės galūnė. Tuo tarpu ištekėjusi moteris, pavyzdžiui, mano motina, vadintųsi Kaufmanienė, o vyriška pavardės forma yra Kaufmanas.

Į Daniją atvykau 1945 m. balandžio 1 d. su laivu „Urundi“, kuris atplaukė į Nordhavn – Šiaurinį Kopenhagos uostą. Atvykau kartu su tėvais, seserimi ir broliu. Šeimoje buvau jauniausia, vos 9 metų. Į laivą įlipome Helo nerijoje, kuri

yra netoli Gdansko (Dancigo).

Grižtu prie savo šaknų. Mes buvome latviai, gyvenantys Biržuose, Lietuvoje, apie 15 km nuo sienos su Latvija. Miestas įkurtas 1589 metais. Be katalikų bažnyčios – lietuviai daugiausia buvo katalikai – buvo ir pravoslavų cerkvė, 4 sinagogos ir latvių liuteronų bažnyčia, kuriai mes ir priklausėme. Dauguma latvių yra liuteronai.

Po emigracijos, dažniausiai į užjūrio kraštus, prasidėjusios 4-o dešimtmečio gale ir trukusios iki 1950-ųjų, Danijoje pasiliko daugiau latvių ir vos keli lietuviai. Veikė dvi latvių organizacijos, o 1949 m. lapkričio 11 d. Kopenhagoje įsikūrė evangelikų liuteronų kongregacija. Kunigas atvykdavo ir į Drausbėko stovyklą laikyti mišių. Kopenhagos kongregacija išsilaikė iki 2002 m.

Po to, kai mano tėvas dėl amžiaus nebegalėjo likti kongregacijos pirmininku, pirmininke buvau išrinkta aš, ir šią pareigą vykdžiau beveik 25 metus. Galiu pasakyti, kad per metus buvo laikomos 6 mišios. Kunigas atvykdavo iš Vokietijos, ir mišios būdavo laikomos švedų Gustavo bažnyčioje (Gustafskyrkan).

Dėl susiklosčiusių aplinkybių nebuvo jokių lietuvių išėivių organizacijų, tad man gaila, kad neturėjau galimybės išlaikyti lietuvių kalbos. Tuo tarpu latvių kalba tapo dominuojanti, ja mes kalbėdavome ir namie.

Grižtu prie pabėgėlių gyvenimo. 1945 m. balandžio 1-oji sutapo su Velykomis. Todėl mums teko praleisti dar porą dienų laive, kol traukiniu kartu su kitais pabėgėliais buvome nuvežti į Soender Omme. Ten gyveno pabėgėliai iš įvairių kraštų, bet dauguma buvo iš Rytprūsių, Vakarų Prūsijos bei Pamario, apie 250 000 vokiečių pabėgėlių, be to, apie 1000 estų, 2000 latvių ir 3000 lietuvių taip pat rado prieglobstį Danijoje.

Po kapituliacijos nevokiečiai pabėgėliai buvo atskirti, ir mums teko keliauti į kitą gyvenamąją vietą Olborge. Mes patekome į Danijos Raudonojo kryžiaus globą. Apskirtyje buvo keletas stovyklų, bet mes patekome į mažesnę, beveik centre esančią stovyklėlę šalia mažojo pramogų parko „Tivoli“. Savo kišenpinigius neretai panaudodavau karuselėms. Olborgas buvo puikus miestas, turintis zoologijos sodą ir nuostabius, gerai prižiūrėtus parkus su žaidimų aikštelėmis, kuriomis aš buvau ypač susidomėjusi. Mums leisdavo išeiti iš stovyklos 12 val., o

sugrįžti turėdavome iki 22 val. Atmintyje išliko daug puikių vasaros prisiminimų iš šio miesto.

Bet 1945 metų rugsėjį buvome perkelti į Nymindegab miestuką, esantį netoli Noerre Nebel. Manychiau, kad dauguma lietuvių pabėgėlių Danijoje buvo surinkti šioje stovykloje. Tai buvo rimtas sukrėtimas persikraustyti iš didmiesčio į šį Dievo pamirštą užkampį, kur stovykla buvo įrengta pušimis apaugusioje teritorijoje. Mes apsigyvenome pastatuose, kuriuose karo metu buvo įrengtos vokiečių kareivinės. Bet didžiausią išpūdį darė jūra, esanti už 2-3 km. Siaučiant audroms bangų ošimas girdėdavosi stovykloje. Tuomet eidavome pasivaikščioti į pajūrį ir žavėdavomės milžiniškomis bangomis.

Būdavo pajūryje vietų, į kurias negalėjome eiti dėl Vermachto paliktų minų. Aišku, tebebuvo nemažai ir bunkerių. Kaip žinia, vokiečiai padarė įtvirtinimus per visą Šiaurės jūros pakrantę tikėdamiesi sąjungininkų puolimo iš vakarų.

Nymindegab miestuke praleidome apie metus. Atėjo laikas naujam kraustymuisi. Šį kartą kėlėmės į Tistedą. Buvimas Tistede tapo ilgiausiu iš visų pabėgėlių stovyklų.

Kaskart kraustantis iš vienos stovyklos į naują būdavo įdomu pamatyti, kokią gausime namą ar kokiam barako kambaryje apsigyvensime. Mūsų šeima beveik visada turėdavo atskirą svetainę. Tačiau Olborge gyvenome kartu su pagyvenusia pora, o Nymindegab miestuke vienu metu gyvenome kartu su 10-15 kitų žmonių.

Inventorių sudarė baldai, kuriuos paliko vokiečių kareiviai. Buvo dviaukštės medinės lovos. Miegodavau viršutinėje. Dar buvo stalas, kėdės, spinta ir viryklė. Taip pat lėkštės ir kibirai bei virtuvės reikmenys, tokie kaip skardiniai dubenys ir stalo įrankiai iš aliuminio. Mūsų čiužiniai buvo užpildyti šiaudais ar kažkokiomis drožlėmis.

Mums išdavė pilkus apklotus. Beje, dalį apklotų buvo suteikę švedai. Skersai tuos apklotus ženklino mėlynas ir geltonas dryžiai. Gavome taip pat miegmaišius, pagamintus iš storesnio rudo popieriaus. Pamušalas buvo pagamintas iš minkštesnės medžiagos. Man patikdavo įsiropšti į maišą ir jaustis šiltai ir saugiai.

Noriu įterpti ir įdomesnę detalę apie gyvenimą stovykloje, kurioje krūvon būdavo sugrūsta tiek daug žmonių, o ir higienos sąlygos ne visada būdavo optimalios, – taigi kartais turėdavome blusų ir utėlių naikinimo dienas. Iš ryto iš svetainės turėdavome pašalinti visus maisto produktus bei asmeninius daiktus. Tuomet užsandarindavome langus ir įnešdavome baką su dezinfekuojančiais dūmais. Duris taip pat iš lauko pusės užlipindavome. Ir tuomet maži padarėliai dar pasimėgavdavo gyvenimu kurį laiką, bet galiausiai išdvėsdavo. Bent taip jau tikėdavomės. Vakare, sugrįžę atgal, uosdavome siaubingą kvapą. Atidarydavome langus, kad kvapas išsisklaidytų. Bet praeidavo keletas dienų, kol oras galutinai išsivalydavo.

Kai kuriuose barakuose buvo įrengtos plovyklos su dušais. Tistėde buvo netgi pirtis. Porą kartų per savaitę, bent jau šeštadieniais, galėdavome gerai nusiprausti. Moterys su vaikais vienu metu, vyrai – kitu.

Šildėmes kūrendami durpes, briketus ir koksą. Patys atsinešdavome kurą kibirais. Kelios žiemos buvo atšiaurios, ypač 1947 ir 1948 metais. Tistede mums davė didelių kelmų su šaknimis. Juos turėjome patys susipjaustyti arba susikapoti. Pamenu, dėl šalčio nereikėjo netgi eiti į mokyklą.

Nymindėgab miestuke 1945-46 metų žiema su sniegu tetruko tris savaites. Mus tai labai nustebino, nes gimtinėje buvome įpratę prie rūsčių žiemų. Dabar man atrodo juokinga, kad tuo metu, kai rytinėje Jutlandijoje ar čia, Danijos rytuose esančioje Kopenhagoje, patiriame šalčius ir sniegą, prie Šiaurės jūros būna pliusinės temperatūros.

Lietuvių dipukų Danijoje naudoti daiktai. 2015. Rima Brazinskaitė.

Mano tėvas Biržuose turėjo krautuvę, kurioje prekiaavo įvairiausiais dalykais. Galima būtų ją prilyginti mažam prekybos centrui. Krautuvėje buvo galima nusipirkti maisto prekių, tokių kaip cukrus, miltai, silkė ir netgi ledinukai, kurie mane ypač domino. Dar buvo dviračiai ir muzikos instrumentai. Tėvas juos taisydavo savo klientams. Kai atsidūrėme Danijoje, tėvas pradėjo pats gaminti muzikos instrumentus.

Iš kur jis gavo lėšų tam, kad galėtų įsigyti įrankius ir medžiagas? Mes gaudavome kišenpinigius. Suaugusieji gaudavo 5 kronas, o vaikai 2,5 kronos per savaitę. Tėvas pasiskolino pinigų iš giminaičių ir pradėjo gaminti gitaras, mandolinas, bandžas, kartais netgi smuikus.

Bet lengviausia būdavo parduoti širdies formos durų arfas, jas graibste graibstydavo. Arfa turėjusi 4 stygas, suderintas pagal vieną akordą. Virš stygų skirtingais ilgiais nuo nedidelės lentelės kaboję 4 rutuliukai. Instrumentas tvirtindavosi prie durų, ir kai durys atsiverdavo ar užsiverdavo, rutuliukai atsitrenkdavo į stygas. Tokiu būdu be niekieno prisilietimo pasklisdavo muzika.

Turiu paminėti, kad širdies formos instrumentas būdavo įvairiai išpuošiamas raižiniais, vaizduojančiais vynmedžius, ar skirtingų šalių herbais. Įrašai po lentele galėję būti daniški, lietuviški ar dar kokia kita kalba, pavyzdžiui: „Tėvynės laisvė – mūsų didžiausias troškimas“ arba „Negirk dienos be vakaro“.

Mano tėvas gamindavo iškart po kelis instrumentus ir parduodavo juos Tistedo muzikos mokyklai ar privatiems pirkėjams.

Turiu paminėti, kad tėvas gamindavo ir folklorinius instrumentus, kankles, latviškai „kokle“, kurios padedamos priešais save ant kelių ir grojama su visais pirštais. Šiais instrumentais buvo grojama viename iš stovyklos ansamblių.

Taip pat tėvas yra pagaminęs galybę verpimo ratelių. Pabėgėlės moterys gaudavo iš danų vilnos, kurią perdirbdavo į siūlus. Prieš tai reikėdavo vilną iškaršti. Verta prisiminti, kad po karo buvo praėję dar labai nedaug metų. Daugelį dalykų buvo galima įsigyti tik gavus normavimo talonus, taigi žmonės bandė verstis savo pačių jėgomis. Tokiu būdu moterys uždirbdavo šiek tiek pinigų.

Baigdama galiu pasakyti, kad visa tai vyko tame pačiame kambaryje, kuriame mes miegojome, prausdavomės, valgydavome. Taigi galima įsivaizduoti, kaip viskas buvo apdulkęjė. Padėtis nepagerėjo, kai tėvas įsigijo tekinimo stakles, o vėliau netgi variklį staklėms, tad prie visko prisidėjo dar ir triukšmas. Darbo eiga buvo nuolat plečiama ir tobulinama. Mama bėgdavo į kaimą dviračiu pas savo pažįstamą lietuvį, dirbusį ūkyje. Tenai ji padėdavo ravėti bei kapoti runkelius! Aš matydavau, kaip gimdavo instrumentas nuo pat pradžios iki stygų uždėjimo.

Šeštadieniais po pietų būdavo laikas sušluoti drožles nuo tekinimo staklių bei nuvalyti dulkes. Įrankius reikėdavo tvarkingai sudėlioti, kad viskas atrodytų

gražiai. Tai buvo mano užduotis. Man tai iš tiesų patikdavo, nes tuomet viskas tapdavo gražu. Tėvas niekada nedirbdavo sekmadieniais. Poilsio dienų buvo laikomasi.

Lakus ir beicą tėvas pirkdavo pas prekiautoją dažais Viggo Bang. Tarp jų užsimezgė draugystė, kuri ilgainiui apėmė ir šeimų narius. Gavę pirmąjį kvietimą kartu pavakarieniauti, degėme nekantrumu laukdami malonaus pabuvimo normalioje aplinkoje. Buvo nuostabu valgyti iš porcelianinių lėkščių su peiliu ir šakute!

Pakvietusi šeima priklausė Indre Mission – „Vietinio misionieriavimo“ religiniam visuomeniniam judėjimui. Pabėgėlius taip pat kviesdavo į susirinkimus Misionieriavimo namuose. Ilgainiui susipažinome su daugiau danų šeimų. Jos demonstravo didelį draugiškumą ir nuoširdumą, ir atvėrė mums savo namų duris. Aš tebesu išlaikiusi ryšį su dviem draugėmis Tistede.

Dabar papasakosiu apie švietimą ir kultūrinį gyvenimą stovyklose. Vaikai eidavo į mokyklą. Kiek pamenu, tai būdavo nuo pirmos iki penktos klasės. Mokytojai arba tiksliau mokytojos buvo pabėgėlės. Bendrai kalbant pabėgėliai buvo iš įvairių visuomenės sluoksnių. Iš kur atsirasdavo vadovėliai, aš negaliu pasakyti. Gal juos atsiųsdavo iš Amerikos ar kitų stambesnių lietuvių kultūros centrų Europoje. Galbūt mokytojos buvo atsivežusios vadovėlius, o kai kurios gal ir pačios juos pasidarydavo.

Mokykloje išmokome liaudies šokių. Siūdinomės liaudiškus drabužius. Chore išmokome liaudies ir kitų dainų. Kiek pamenu, tai buvo dvibalsis choras.

Galbūt danai pagalvodavo ir apie integraciją, tad kartais iš gimnazijos ateidavo mokytojas Wulfsberg ir pamokindavo mus daniškų dainų, tokių kaip „Sioreno tėvas turi pinigų“ bei Danijos himną.

Mokinomės ir anglų kalbos, netgi suaugusius mokino anglų kalbos, nes, kaip jau esu paminėjusi, 1948-49 ir 1950-ųjų pradžioje prasidėjo emigracija į Kanadą, Australiją, Naująją Zelandiją, Venesuelą, o kai kuriems netgi pavyko atsidurti JAV. Buvo ribojamas asmenų skaičius, kuriems išduodavo leidimus atvykti į JAV. Bet Amerika daugumai buvo pažadėtoji žemė.

Pamenu, kad ir Prancūzija priiminėjo pabėgėlius. 134 asmenys iškeliavo tenai. Bet sąlygos tenai buvo nekokios, tad dauguma emigrantų sugrįžo atgal. Anglija

priiminėjo tik jaunus žmones, pavyzdžiui, darbui anglies kasyklose, tekstilės bei kitose gamyklose, žemės ūkyje, ligoninėse, namų tvarkymui ir panašiai. Jie turėdavo įsipareigoti porą metų dirbti tą darbą, kuris būdavo pasiūlomas.

Norėčiau pridurti, kad Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracija (UNRRA) 1945-46 metais parėmė maždaug 9,5 mln. nevokiečių pabėgėlių ir „dipukų“ (displaced persons - angl. k.), tai yra iš gimtinės perkeltų asmenų, drabužiais, maisto produktais, vaistais, transportu, pagalba persikėliant bei įsikuriant įvairiose šalyse. Šiai nustojus veikti 1947 metų birželį įkuriama Tarptautinė pabėgėlių organizacija (IRO), taip pat prie JT. Šios organizacijos užduotis buvo spręsti perkeltųjų asmenų ir pabėgėlių problemas, ir ne vien tik Danijoje.

Dipukų memorialinio ansamblio Thistede fragmentas. 2015. Rimos Brazinskaitės nuotrauka.

Kadangi organizacija buvusi komunistinės pakraipos, tai mėginusi kuo daugiau žmonių sugrąžinti į jų kilmės šalis. Bet pabaltijiečiai ir žmonės iš kitų okupuotų kraštų, pabėgę dėl totalitarinio režimo, buvo rimtai įsibaiminę. Buvo netgi siunčiami rusų komisarai, mėginę įkalbėti stovyklų gyventojus sugrįžti į namus,

bet jie buvo nušvilpti. Pavieniai asmenys visgi sugrįžo, taip, namo į Sibiro konclagerį – geriausiu atveju. Jokių gyvybės ženklų iš šių vargšelių nebesulaukėm, nors buvo prisižadėję rašyti laiškus. Taigi ne viskas buvo tik „gyvenk ir džiauks“.

Tai buvo nedidelis šuoliukas į ateitį. Dabar grįžtu prie kultūrinio gyvenimo. Susibūrė skautų organizacija, kuriai ir aš priklausiau.

Su choru, liaudies šokiais ir teatro vaidinimais rodėmės įvairiausiomis progomis, pavyzdžiui, per Vasario 16-os dieną, tai yra tą dieną, kai Lietuva 1918 metais pasiskelbė nepriklausoma valstybe. (Latvija tapo nepriklausoma 1918 metų lapkričio 18 d.). Prie sovietų šios dienos nebuvo galima jokiais būdais minėti ar švęsti. Valstybines vėliavas irgi buvo draudžiama kelti. Giedant tautinę giesmę buvo iš karto užsitikrinamas bilietas į Sibirą.

Taip pat ir per Kalėdas bei kitas šventes vykdavo įvairūs renginiai. Žmonės iš Tistedo ir apylinkių būriais atvykdavo pasižiūrėti su dideliu susidomėjimu mūsų renginių. Mes dainuodavome, aišku, ir daniškas dainas. Tai džiugindavo atėjuosiuosius. Suaugusieji taip pat pasirodydavo tokiomis progomis. Nymindegab miestuke buvo susikūręs suaugusiųjų choras, folklorinis ansamblis, dramos grupė, orkestras ir futbolo komanda.

Stovykloje turėjome baraką su didele sale. Ši salė būdavo panaudojama viskam. Laikant katalikiškas ar liuteronų mišias scenoje atsirasdavo altorius. Vaidinant teatro spektaklius altorių pakeisdavo teatro dekoracijos. Kai porą kart per savaitę mums rodydavo kiną, sumontuodavo ekraną. Žiūrėdavome įvairiausius vokiškus filmus. Juos greičiausiai buvo palikę pasitraukę iš Danijos vokiečiai.

Salėje susirinkdavome ir pašokti, dažniausiai per šventes, 2-ą Kalėdų dieną ar 2-ą Velykų dieną. Nekantriai laukdavome Užgavėnių. Būdavo smalsu sužinoti, kokiais kostiumais žmonės apsivilks. Besibaigiant vakarui trys geriausieji gaudavo prizus. Mums taip pat leisdavo pagal danišką tradiciją „išmušti katiną iš statinės“. Tai buvo mums naujovė. Įvairiomis progomis salėje sustatydavo stalus, tad galėdavome kartu pavalgyti ar pagerti kavos. Salėje taip pat ir šarvodavo.

Dar iš Nymindegab miestuko, o vėliau ir iš Tistedo traukdavo jauni lietuviai į Kopenhagą studijuoti. Tai padarė ir mano brolis su seserimi. Abu juos priėmė į Danijos Karališkąją muzikos konservatoriją. Bet 1948 metais mano sesuo išvyko iš Danijos ir kartu su kitais jaunuoliais patraukė į Angliją.

Mano brolis pabaigė smuikininko ir vargoninko specialybę bei išlaikė dirigento egzaminą. Bėgant iš Lietuvos smuikas keliavo kartu, nors mes tebuvome pasiėmę tik tai, ką galėjome patys panešti. Jis įsidarbino Hyltebjerg bažnyčioje vargoninku ir išdirbo tenai daugiau nei 25 metus, iki pat savo mirties 1980 metais, sulaukęs vos 50 metų. Daug metų jis taip pat dirbo muzikos dėstytoju Blaagaard mokytojų ruošimo institute ir prieš pat mirtį tapo docentu. Be to, Ringoldas Kaufmanas keletą metų dirigavo Akademiniam orkestrui ir chorui.

Negalėčiau skųstis stovyklos maistu. Maistas būdavo gaminamas bendrai. Rytais gaudavome kavos ir avižinių dribsnių košės. Per pietus – šilto maisto. Tai galėdavo būti mėsa, bulvės ir padažas bei saldi ar sago sriuba. Dažnai gaudavome tirštų daržovių sriubų arba žuvies – o siaube! Žuvis būdavo visai be skonio, praplaukijusi milžiniškame puode su dideliu kiekiu vandens. Bet sekmadieniais mūsų meniu galėdavo sudaryti kiaulienos kepsneliai ir pudingas desertui. Maistą padalindavo porcijomis šalia virtuvės, ir kiekvienas turėdavo jį pats pasiimti. Po pietų, kelis sykius per savaitę, barakų gyventojams išdalindavo duonos, sviesto, cukraus, dešros ar sūrio daivinius.

Kadangi stovykloje gyveno daug žmonių, kokie 700 lietuvių, be to, kitų tautybių žmonės, buvo įrengtas dantisto kabinetas. Jame dirbo latvė dantistė su padėjėja, dvi moterys. Buvau įsigijusi nemažai skylių dantyse, o dar kankindavo ir nepakeliami skausmai. Prisiminkime, kad tėvo krautuvėje visada būdavo ledinukų! Galiu įterpti, kad kai tėvas iškeliavo anapilin sulaukęs 84 metų, padarė tai su beveik visais savo dantimis.

Dievo geroji valia globojo mūsų pabėgėlius. 2015. Rimos Brazinskaitės nuotrauka.

Taigi šios dvi damutės šnekučiuodavosi apie šį bei tą, taip pat ir apie savo gerbėjus. Aš viską suprasdavau, bet neišsuduodavau, kad moku latviškai. Bet kartą mano mama pasiteiravo dantistės apie savo dukters dantų būklę, aišku, latviškai. Tokiu būdu dantistė sužinojo, kad kalbu latviškai, ir nuo tada baigėsi pokalbiai apie vaikus, didžiam mano nusiminimui.

Sulaukdavome didelių ryšulių su dėvėtais drabužiais iš JAV. Juos surinkdavo iš Amerikos lietuvių. XX-o amžiaus pradžioje daug žmonių buvo emigravę, kaip kad ir iš Skandinavijos. Taigi mes dėvėdavome 20-ų ir 30-ų metų apdarus, bet argi tai buvo svarbu – juk galėdavome geriau apsirengti. Tie rūbeliai, kuriuos buvome atsivežę, jau buvo visai susidėvėję.

Atėjo diena, kai buvo įkurtas parkas su lietuviška simbolika. Lietuvių menininkas Jablonskis buvo šio parko iniciatorius. Memorialinius paminklus sudarė medinis kryžius, herbas – raudoname fone vytis ant balto žirgo, pagamintas mozaikos principu, ir patriotiškas baltas paminklas, padarytas iš stulpų, su įrašu: „Mūsų didžiausias troškimas – Tėvynės laisvė“. Metalinėje plokštelėje ant kryžiaus išgraviruota: „Viešpatie, kuris pats esi buvęs bėglys, meldžiame, apsaugok visus benamius. Lietuvos pabėgėliai, 1947.08.24“.

Ne per seniausiai visi memorialiniai paminklai buvo restauruoti. Tistedo miesto taryba buvo įsipareigojusi prižiūrėti paminklus, ir jie savo žodį ištesėjo.

Savo pasakojimą užbaigsiu tema apie prasidėjusią asimiliaciją. 1948 metais stovyklos vaikai tęsė mokslus Tistedo gimnazijoje. Aš patekau į pirmą vidurinės mokyklos klasę. Mes buvo trys lietuvės 34 mokinių klasėje. Labai buvo sunku išmokti naują kalbą ir priprasti prie naujos, kitoniškos kultūros ir papročių. Tistedo gimnaziją lankiau 3 metus.

Kai atvykau į Kopenhagą, tai kartu su kitais vaikais iš Prahos bulvaro stovyklos Amager saloje buvau įrašyta į Šv. Petro mokyklą Larslejsstraede gatvėje. Tenais gavau vidurinio mokslo atestatą. Po to sekė raštvedybos studijos, taip pat ir susirašinėjimo įgūdžių mokymai anglų ir vokiečių kalbomis. Dirbau keliose firmose, o 1999 m. išėjau į priešlaikinę pensiją pradirbus „Novo Nordisk“ Fermentų padalinio reklamos skyriuje beveik 23 metus.

67 metus esu jau pragyvenusi Danijoje, ir nei danų kultūra, nei muzika, nei gamtos įvairovė nebėra man svetima. Mūsų šeima buvo labai dėkinga ir patenkinta, kad galėjome pasilikti Danijoje. Dievo ranka saugojo mūsų šeimą. Bėgant nebuvo atskirti, nepasimetėme vienas nuo kito ir niekas fiziškai nenukentėjo.

Mes taip tikėjomes, taip laukėme, bet taip ir nesulaukėme tos dienos, kad galėtume sugrįžti į gimtinę. Taip arti Lietuvos, kuri tuomet buvo visai nepasiekiamą. Prasidėjo Šaltasis karas.

Livija Klāns-Kovalevski